

Jakob Pärn Lihulas.

Teatavasti omandas ärkamisaja jutukirjanik Jakob Pärn oma esimese vilumuse pedagoogi raskes kutses Põltsamaal, kuhu ta valiti 1869. a. II semestri alul. Siia ei jäänud ta aga kuigi kauaks. Juba jaanuaris 1871 esitab ta palvekirja Tartu õppekonna koolivalitsusele enda üleviimiseks mujale. Märtsis saabub teade Pärna määramisest Lihula kaheklassilise saksa õppekeelega elementaarkooli õpetaja kohale.

Lihavõtte vaheaja lõpul, nädalapäevad pärast oma pulmi Kikiveres, Tartu lähedal, jõuabki Pärn pärast väsitavat 2½-päevast reisi plaanvankril oma noore naisega uuele teenistuskohale. Pärna abikaasa Anna, sünd. Zimmermann, sae, ilus 18-aastane blondiin, oli Vesneri mõisa päralt oleva Kikivere veski rentniku tütar. Pärn oli temaga tutvunud juba viimase 13-aastane olles, armudes oma tulevasse naisesse esimesest pilgust. Anna Zimmermanni vend Karl käis sel ajal Tartu kreiskoolis, kus õppis ka Jakob Pärn. Et Kikivere asus Tartust eemal ainult umbes 15 versta, käinud poisid kevadel ja sügisel laupäeviti seal. Anna Z. õppinud sel ajal Pataste karjamõisa koolis prl. Markov'i juures. Lõpetanud seal oma õpinud, saadetud ta Pärna õhutusel õppimise jätkamiseks Tartusse, kus Pärn

hakanud andma talle järjekindlat õpetust ühes kahe kooliõpilasnaga. Sel viisil saanud Anna Z. tolle aja naisnoorsoo kohta üsna korraliku hariduse, ilma et vanemal oleks tarvitsenud maksta kallist kooliraha¹⁾.

Lihula alevik, Edela-Läänemaa keskkohal, olles eemal kõigist tsentruimest, moodustas tolle aja puudulikkude liiklemisvahendite tõttu mingi eraldatud maailma.

Nagu majad siin olid lükitud tihedalt ja leplikult üksteise vastu ainsal tänaval, andes alevikule teisist kaasõdedest linlikuma ilme, nii moodustas ka selle elanikkond, kes koosnes peamiselt saksa soost ja ennast selle päritoluga pidavaist kaupmehist ja käsitöölisist, mingi terviku, kindla oma päritud vaadetes ja veel täiesti ebateadliku ning puutumatu eesti rahvuslikest püüetest, oma kindlas rahus vaenliku kõigele uuele. Teadlikumaid eestlasi polnud siin olemaski.

Pärn oli tol ajal noor energiaküllane maailmavallutaja, kes ei tahtnud oma aadete läbiviimisel raskeks tunnistada ühtegi takistust. Ta oli suur töö-armastaja ja väga otsekohene, valmis igal parajal ja mitteparajal puhul väljendama oma töökspidamusi ja võitlema kõigi abinõudega töö ja õiguse eest, kuigi mitmed ettevaatlikumad kaasaegsed teda sellepärast hoiatasid²⁾.

Käinud läbi Jakobsoni koolist, olles isiklikult tema lähedane tuttav³⁾, murdnud piike rahvuslike aadete kasuks juba seminaripölv, nägema Lihulasse asudes oma suurimat ülesannet rahvusliku meelsuse äratamises ja õhutamises, esimeses järjekorras muidugi õpilasperes, mis koosnes siin kahest leerist: alevi kaupmeeste ning käsitöölise lastest ja ümbruskonna küllade perepoegadest. Nende asjaolude juures oli konflikt möödapääsematu. Uus õpetaja võitis oma sooja otsekohesusega ja rahvusliku meelsusega peagi talulapsist-kasvandikkude ja nende vanemate armastuse ning lugupidamuse, ka kõrge ülemus oli rahul — ministritenoõukogu määras Pärnale 24. jaan. 1873 sajarublaalise autasu hoolsa teenistuse eest, teiselt poolt aga hakkas lähenema samal ajal ähvardav vaenulaine, mis arenes mõne aastaga tõsiseks konfliktiks, kardetavaks Pärna õpetajakarjäärile ja kasvava perekonna⁴⁾ materiaalse heaolule.

Pärna otsekohesed väljendused klassis (tema tavaline, sagedasti korratav lause alevilapsile olnud: „Küll te kord lähete uurima kirikuraamatuid, kas te esivanemad mitte eestlased pole olnud!“⁵⁾), said teatavaks vanemaile ja äratasid võõrastust.

Ka oma kohtlemises alevi täiskasvanud kodanikega ja mõjuvõimsate isikutega avaldas Pärn oma arvamusi otsekohesemalt, kui see talle hea oleks olnud. Nii öelnud ta kohaliku koolikomitee liikmeile Büttner'ile ja Gööck'ile kord, kui need sattunud kooliga ühe katuse all asuvas kodanikkude klubis halvaks panevalt kõnelema Pärna rahvuslikest harrastustest ja eestlasist: „Ka teie olete eestlased!“⁶⁾. Ja teinekord teisele neist, kihelkonnakohtu kirjutaja Gööck'ile: „Mis Gööck sa oled, sa oled ju Kook!“⁷⁾.

¹⁾ Pr. Anna Pärnalt saadud teadete järgi.

²⁾ Rud. Kallas: „Du sollst mit der Wahrheit nicht immer gleich herauskommen!“ (Prl. Erika Pärn).

³⁾ C. R. Jakobson käis kord ka Lihulas Pärna juures teda abikaasaga oma pulma kutsumas. Pärnad võtsidki osa Jakobsoni laulatusest, mis toimus pruudi kodus õpetaja Spindler'i poolt (pr. Anna Pärn).

⁴⁾ A. 1872 sündis Pärnale poeg Karl Robert Gustav, 1874. a. poeg Aleksander Nikolai Peeter, 1876. a. poeg Oskar Ludvig Jakob, 1878. a. poeg Evald Theodor Kristian.

⁵⁾ Pr. Berta Brandt'ilt saadud teade.

⁶⁾ Pr. Berta Brandt'ilt saadud teade.

⁷⁾ Jaan Pihlakalt saadud teade.

Muidugi võis seesugune käitumine äratada neis härrades, kes ise olid või pidasid endid sakslasiks, ainult pahameelt. Päris tõsise ja Pärna ametile juba kardetava konflikti põhjuseks olnud vaenujalale sattumine kohaliku koolikolleeegiumi esimehe praost Spindler'iga, mille põhjuseks olnud Pärna tolleaegse õpilase Jaan Pihlaka sõnade järgi järgmine intsident: Pastor Spindleri naiseõde prl. K. korraldanud pühapäeviti alevilapsile saksakeelseid pärastlõunasi jumalateenistusi, mis pretendeerinud mingi pühapäevakooli nimele. Ka mõned Pärna õpilasist võtnud neist osa, mis pole olnud talle meeltnööda. Kord küsinud ühelt õpilaselt, mis prl. K. lastetundides tehtavat, ja andnud mõista, et sinna ei maksaks minna, sest sealt ei olevat vist küll palju saada.

Jakob ja Anna Pärn
oma esimese lapsega 1872. a. lõpul või 1873. a. alul.

Revisjoni tagajärjed olnud aga üllatavad: direktor leidnud, et õpilaste teadmised ületanud mitmeti kavades ettenähtud nõuded, jäänud õpetööga täiesti rahule, avaldanud õpilasile kiitust ja surudes kogu klassi ees soojalt Pärna kätt kutsunud viimase endaga ühes Lihula lossi. Mis edasi juhtus, sellest kirjutab Pärna selleaegne õpilane Ants Laipman nende ridade kirjutajale järgmist: „Kui Pärn sealt tagasi tuli, oli ta väga liigutatud, käskis õpilased koju minna, kuid jättis meid, maapoisse, veel paigale, mil ta meid tänas ja südamlikkude sõnadega manitses edasi õppida. Mäletan, et temal kui meil sel puhul silmad niisked olid, ja see puhk Pärna kooliajast on mulle kustumatult meelde jäänud ja olen sellest ajast soojema tänuga Pärna mälestusi südames kandnud.“

Niimoodi pörkasid kokku kaks autoriteeti: kooli ja kirikla, kooli-õpetaja ja kooli ülemuse oma. Ja kuigi pehmeis lapsehinges, nagu see kuuldub veel praeguelavate õpilaste väljendusist, võitis õpetaja, pidasid vanemad suuremaks autoriteediks ikkagi kiriklat. Ja nõnda juhtunud siis, et poisi ema, kellele olnud nähtavasti arusaamatu Pärna keelu sügavam põhjus, s. o. ümberrahvustamis-hädaohu vältimine, läinud kirikumõisa ja kaevanud, et P. öelnud klassis: „Mis see vanatüdruk ikka võib õpetada.“

Pärna omaste sõnade järgi olnud põhjus veelgi tõsisem. Prl. K. pidanud nimelt ka mingit väikest tütarlaste-erakooli, ähvardades sellega anda hoobi Pärna koolile. Prl. K-l puudunud aga oma ettevõtteks ülemuse luba. Pärast seda, kui Pärn juhtinud sellele kõrgema kooliülemuse tähelepanu, keelatud prl. K. algatus ära.

Sellela oli vahetundidel korraldanud ta lastele kooli-õues mängu²⁾, millest osa võtnud ka Pärna elavaloomuline abikaasa.

Kahtlemata oli revidendi tunnustus õiglaselt pälvitud. Pärn oli kogu Läänemaal tuntud hea õpetajana, isaliku kasvatajana ning distsipliinõudva pedagoogina.

Pärna tuhlidust tõestab ka asjaolu, et tema õpilased vaevata sooritasid lõppeksami Haapsalu kreiskooli inspektori juures. Selle tõttu saadeti Pärna juurde õpilasi kaugemaistki Läänemaa nurgist. Näit. viisid Ants Laipmani vanemad oma kaks poega Haapsalu koolist üle Lihulasse ja Jaan Pihlakas jutustab loo, kuidas ta isegi Pärnust toonud Pärna juurde kooli ühe poisi, kes pole oma kodulinna kuidagi edasi saanud, aasta pärast aga lõpetanud Lihula kooli rahuldava eksamiga Haapsalus.

Kindel on, et Pärn oli kogu hingega oma töö juures ega pidanud paljaks ühtegi vaeva oma õpilaste edasiviimisel. Et eesti keele õpetus koolis puudunud, lasknud ta õpilastel kirjutada eestikeelseid kirjandeid kodus ja parandanud need siis pärast oma puhkeajal¹⁾. Õpilasile, kes kavatsenud minna Pärnu gümnaasiumi edasi õppima, andnud ta ladina keele tunde.

Ta polnud oma kasvandikele mitte ükski nõudlik ning hoolas õpetaja, vaid ka isalik kasvataja ning nõuandja ja isegi lõbus seltsiline. Tihti korraldanud ta jalutuskäike metsa, kus olnud sama lõbus ja vallatu kui ta koolipoisidki.

Vahetundidel korraldanud ta lastele kooli-õues mängu²⁾, millest osa võtnud ka Pärna elavaloomuline abikaasa.

Kõige selle juures tulnud ette, et tarvitatud ka vitsahirmu, milline kasvatusvahend oli muide siis ju üldine. Ent seegi abinõu täitis Pärna juures oma otstarbe. Järgnegu ilus näide sellest, ainuke konkreetne juhtum, mida kuulsin ühelt õpilaselt, Mihkel Kuiberg'ilt, ja Pärna ainsalt elusolevalt tütrelt. Pärna koolis tulnud kord ette vargusejuhtum. Süüdlane avastatud. Sel puhul olnud selge, et võinud aidata ainult üks abinõu — peks, mis teostunudki klassi kõrval asuvas Pärna töötoas (Pärn olnud suur aia- ja puusepatöö harrastaja, valmistanud ise lihtsamat mööblit, eriti aiämööblit). Aastate järel kohanud Pärn seda õpilast Kuresaares ja nende vahel arenenud umbes järgmine kahekõne: „Terc, hr. Pärn!“ — „Tere!“ — „Kas mäletate mind?“ — „Ei.“ — „Kas mäletate vargust koolis, mille eest andsite süüdlasele keretäie?“ — „Jah.“ — Sellele järgnenud äratundmine ja tänu endiselt õpilaselt õpetajale radikaalse abinõu eest, millega arstinud välja tema halvad kalduvused.

Ka kui inimesele ei võinud Pärnale midagi ette heita. Kõlblatt kõrgel seisva inimesena oli ta kõigiti lugupidamist vääriv. Ta perekondlik elu oli harmooniline ja eeskujulik. Pärna abikaasa toetas, niipalju kui seda lubasid olud, oma mehe huve kõigiti ja õpetas tütarlapsile tasuta käsitööd.

Kuigi revisjon läks hästi, polnud Pärna võit siiski täielik. Hõõrumised kestsid edasi. 24. novembril 1878 uuendab Pärn Eesti kubermangu koolivalitsuse juhatajale oma juba mitmel korral enne ja ka direktori külaskäigul suuliselt ettekantud palvet üleviimisest Tallinnasse või Rakverre, põhjendades seda kohaliku koolikolleeegiumi esimehe praost S. tagakiusamisest ja väikese palgaga (84 rbl. 15 kop.³⁾) ja prii korter

¹⁾ Ants Laipmani teade.

²⁾ Madis Treumann, pr. ja prl. Pärn.

³⁾ Arvatavasti semestris. Summa on võetud Jakob Pärna teenistuselehel, kus puudub märge selle kohta, kui pika aja jooksul see on saadud.

koolimaja teisel korral), mis ei võimaldavat ülalpidu 7-liikmelisele perekonnale.

Pärn ootab. Jaatavat vastust ei saabu. Ta väsis. Ta mustisse juukseisse ilmub juba esimesi hõbelõngu. Tundes end oma tegevuses käsi ja jalust seotud, kaebab ta kirjas 8. sept. 1881 Üdroma külakooli õpetajale Jaan Veidermann'ile: „Arvamise järele tahtsin mina siin nurgas oma armsa isamaa kasuks igapidi elada ja tööd teha, kirjapõllul olen ma jõudumööda seda teinud, seda au annavad minule ka minu vaenlased, aga muidu elu poolt olen ma väga vähe võinud tööd teha.“ Ja edasi: „Mulle on ülema koolivalitsuse poolt ära keelatud ühtegi tööd rahvalikus seltskonnas teha ja ka asutatavas Põllumeeste seltsis ühtegi ametit vastu võtta ega nõu anda.“

Pärn alistub ülemuse käsule, tõmbub tagasi rahvuslikest üritusist, lahkub ametlikult Läänemaa Põllumeeste Seltsi asutajate hulgast, ajab aga mitteametlikult Jaan Veidermanni kaudu asju edasi, valmistab ise põhikirja avada kavatsetavale seltsile, õhutab tegevusele, õpetab, annab juhatusi loa palumiseks. Nii möödub talv 1881—82. Kevadel 1882 näib vaen muutuvat ägedamaks, Jakob Pärn loobub lõplikult Läänemaa Põllumeeste Seltsi asjade ajamisest, saates asja kohta käivad dokumendid J. Veidermannile lakoonilise teatega: „Tehke nendega, mis tahate, minu käsi käib väga pahasti, mind on kui kurjategijate peameest koolikohtusse Grünewald'i¹⁾ ja Spindleri poolt kaevatud.“

Pärna edasitötamine Lihulas paistab niisuguseis oludes olevat võimatu. Gööck, kes näib olevat hästi informeeritud Spindleri sammudest, annab Pärnale nõu kohalt vabatahtlikult lahkuda, mida Pärn teebki kooliaasta lõpul, paisates kooli üleandmisel ülevõtjaile võtmed kolinal jalgade ette.

Kirjanduslikult oli see ajajärk siiski viljakamaid P. elus, sest käsitledud 11 aasta jooksul valmis suur osa tema kirjanduslikust loomingust („Peretütar ja vaenelaps“ 1872, „Lühikesed jutud lastele“ 1873, „Juhan ja Adele“ 1879), muuseas ka selle tähtsaim saavutis „Oma tuba, oma luba“, mille loomisele autorit inspireeris nähtavasti asjaolu, et Lihula imbruskonna talupojad olid alles kõik rentnikud. Nähtavasti ei suutnud alalised konfliktid murda Pärna jõudu, vaid tiivustasid intensiivsemale loomingule. Ka võis ta uut jõudu ammutada oma tol ajal veel täiuslikust perekonnaõnnest, mida pärast tabasid nii rasked katsumused: 11 lapsest suri aja jooksul 9, neist 3 poega täisealiselt, üks neist pärast ilikooli, teine pärast konservatooriumi lõpetamist.

Et pilt oleks täielik, tuleks veel mainida, et Lihula seltskonna külmus Pärna vastu ei takistanud teda osa võtmast kohalikest seltskondlikest tegevusest. Nii esineb Pärna nimi Lihula Vabatahtliku Tuletõrje asutajate seas, mille esimeses juhatuses (valitud 31. okt. 1876) ta täidab abilaekuri kohuseid. Aastal 1882 valitakse ta selles organisatsioonis roonijaterühma pealikuks²⁾. Seda sõbralikku koostööd aleviku sakslastega, kes eranditult moodustasid tuletõrje juhatus, võiks vahest sellega seletada, et Pärna kõrvalejäämine sellest organisatsioonist, kuhu kuulusid kõik alevi intelligentsemad mehed — 1881. a. detsembris alevi 440 elanikust 50 — oleks olnud silmapaistev ja võib-olla kahjulikki Pärna käekäigule. Ka pidid olema seltsi õilsad eesmärgid sümpaatsed Pärnale, seda enam veei, et alevik oli mitmel korral kannatanud suurte tulikahjude all ja tihedalt üksteise kõrval asuvad puumajad manitsesid kõigi kaitseabinõude tarvituselevõttele. Et seal ei arutatud rahvusküsimusi, võis Pärn

¹⁾ Lihula mõisa rentnik.

²⁾ Rückblick auf das 25-jähr. Bestehen der Lealer Freiwilligen Feuerwehr.

koguni üsna hästi sobida alevihärrade keskkonda, — kõneles ta ju laimamat saksa keelt, mida täiendas õpetades ja oma perekonnas viibides, kus tolle aja üldise kombe kohaselt samuti räägiti sagedamini saksa kui eesti keelt.

Pärna südamele palju lähemal oli muidugi teine, juba eespool mainitud ettevõtte — Läänemaa Põllumeeste Selts, mille asutamise mõtte tuliseimaks pooldajaks ja initsiaatoriks ta oli väljast tulnud mehe, kes oli teadlikum seesuguste algatuse ellukutsumise vormilistest külgedest.

Kahjuks pidi aga Pärn enneaegselt loobuma oma pioneeriülesandest.

Pärast Pärna lahkumist Lihulast jäi põllumeesteseltsi asutamine soiku. Loa hankimine usaldati J. Kõrv'ile, kel olid suuremad sidemed, kuid ka see ei saanud asja heaks midagi ära teha, vaid saatis materjalid mitme aasta pärast (a. 1886) Üdromale tagasi. Läänemaa Põllumeeste Selts jäigi asutamata.

Nii lõppes see „tormi ja tungi“ ajajärk Pärna elus kaotuse ja pettumusega. Palju nooruseunistusist purunes siin opositsioonikaridel, maailmaparandamise programm jäi teostamata. Lihula jäi endiseks, elas edasi oma unielu, olles kaua veei paigaks, kust edasipüüdlikum eesti element põgenes mujale — otsima suuremaid ja avaramaid võimalusi.

M. Veiderman.